

В І Д Г У К

**офіційного опонента на дисертацію Бессараб Наталії Миколаївни
«Юрисдикція та підсудність цивільних справ»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне
право; міжнародне приватне право**

Одне з невід'ємних прав людини – право на розгляд її справи судом, а отже, і право знати який саме суд відповідно до закону правомочний її розглядати. Зміст цього права є доволі зрозумілим, а його реалізація, на перший погляд, не викликає якихось сумнівів чи перешкод. Втім, закріплення на конституційному рівні положення про поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі, поряд із принципом спеціалізації судової системи та відсутності єдиних чітких критеріїв розмежування повноважень судів за їх юрисдикцією, безпосередньо впливає на реалізацію права особи на доступ до суду, у зв'язку з чим становить одну з ключових проблем українського судочинства.

Актуальність теми дослідження обумовлена ще й тим, що наявні наукові дослідження з юрисдикційних питань здійснюються у відриві від іншого важливого інституту процесуального права – підсудності. Водночас підсудність як процесуальний інститут відіграє організуючу роль у сфері цивільних процесуальних відносин і має вагоме практичне значення для правильного функціонування судової системи й виконання покладених на суд завдань.

Здійснюючи наукове дослідження цивільної юрисдикції у взаємозв'язку з підсудністю цивільних справ, авторка достатньо уваги присвятила з'ясуванню змісту таких основоположних процесуальних категорій та інститутів, як юрисдикція та підсудність, їх розгляду у взаємозв'язку, визначенню сутності цивільної юрисдикції та процесуальних форм її

здійснення, а також розробленню теоретико-методологічних критеріїв розмежування судових юрисдикцій.

Положення, висновки та пропозиції, що виносяться автором на захист, є аргументованими, мають теоретичне значення та відрізняються науковою новизною. Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків та пропозицій наведених у роботі забезпечується продуманою логікою викладення матеріалу.

Серед найбільш значущих результатів наукової новизни одержаних результатів можна відзначити пропозиції авторки про уніфікацію положень процесуального законодавства щодо наслідків порушення правил підсудності та покладення саме на суд обов'язку щодо сприяння особі у зверненні до компетентного суду, зокрема як шляхом обов'язкового зазначення в ухвалі про повернення заяви позивачеві, суд, якому підсудна дана заява (у разі, якщо провадження у справі ще не відкрито), так і передання справи до належного суду, у тому числі до суду іншої юрисдикції (після відкриття провадження у справі).

Маючи певні зауваження щодо змісту редакцій статей 115, 116 ЦПК України, запропонованих авторкою (с. 178-180), по суті внесення таких змін до ЦПК України може бути одним із дієвих кроків на шляху вирішення проблем розмежування юрисдикції між судами, що на даний час фактично покладено на осіб, які звертаються до суду за захистом своїх прав, однак, в окремих випадках, не отримують такого захисту через конфлікт юрисдикцій. (Наприклад, справа «Мосендз проти України», справа «Буланов та Купчик проти України» тощо).

З огляду на це, пропозиції авторки можуть бути вельми корисними для подальшого вдосконалення процесуального законодавства.

Досить вдалою слід визнати запроваджену практику використання в роботі рішень Європейського Суду з прав людини під час проведення аналізу основних опорних понять, в тому числі й при з'ясуванні термінологічних складових поняття «компетентний суд» (підрозділ 1.1.).

Структура роботи обумовлена метою і предметом дослідження. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, які вміщують 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел.

Розділ 1 «Судова юрисдикція» присвячений встановленню змісту права особи на компетентний суд, визначення сутності категорії «судова юрисдикція» та відмежування цього поняття від інших суміжних понять, зокрема «компетенція», «підвідомчість» та «підсудність». Закладений теоретичний фундамент для подальшого викладення матеріалу. Проаналізований характер реалізації принципу спеціалізації судової системи та його вплив на судову юрисдикцію.

Цілком справедливим є обраний підхід автора щодо використання термінології, зокрема терміну «компетенція», коли йдеться про коло повноважень певного органу. А до об'єктів щодо яких здійснюються певні повноваження використовується термін «підвідомчість» (с.35). Теоретично обґрунтованим та таким, що відповідає чинному законодавству слід визнати висновок автора щодо розуміння судової юрисдикції як предметної компетенції судів щодо розгляду та вирішення юридичних справ (с.40).

В розділі 2 «Цивільна юрисдикція» надається аналіз реалізації принципу спеціалізації судової системи та його впливу на судову юрисдикцію, досліджуються етапи судової реформи та наслідки її проведення, здійснюється аналіз процесуальних форм здійснення цивільної юрисдикції. Автором висловлюється пропозиція розмежування судових юрисдикцій, зокрема шляхом використання таких критеріїв як: галузевий, у тому числі предметний та суб'єктний; визначення переліку справ, що підлягають розгляду судами того чи іншого виду юрисдикції, а також тих, що не підлягають такому розгляду; «залишковий» критерій, тобто віднесення до певного виду юрисдикції справ, які не підлягають розгляду за правилами інших видів судочинства (с.99).

Розділ 3 «Підсудність цивільних справ» присвячений визначенню поняття підсудності, виокремлення її видів та наслідків порушення правил

підсудності. Особливу увагу авторка приділяє дослідженню предметної підсудності та правових наслідків її порушення, наводить власне бачення вирішення проблеми визначення належності справи суду тієї чи іншої юрисдикції, зокрема шляхом уніфікації положень процесуального законодавства та внесення низки змін до ЦПК України (с.178).

Завершується дисертаційне дослідження висновками в яких викладено найбільш важливі науково-теоретичні та практичні узагальнення й положення роботи.

Слід відзначити, що структурні частини дисертації внутрішньо пов'язані між собою і становлять органічну єдність.

При написанні роботи авторка опрацювала певний масив загальної та спеціальної юридичної літератури, висвітила основні нормативно-правові акти з досліджуваної проблематики, зазначила наявні законопроекти, зверталась до практики Європейського суду з прав людини, зокрема постановлених у справах «Посохов проти Росії», «П'єрсак проти Бельгії» (с. 13), «Кембелл і Фелл проти Сполученого Королівства» (с.14). Для досягнення поставленої мети та вирішення основних завдань дослідження авторкою застосовувались різні методи наукового пізнання, серед яких переважали діалектичний, формально-юридичний, системно-структурний та історико-правовий методи.

Положення, висновки і пропозиції сформульовані у дисертації, викладені в опублікованих автором наукових публікаціях, кількість яких відповідає вимогам, що ставляться до подібного роду робіт.

Незважаючи на загальне позитивне враження від виконаного автором наукового дослідження, слід висловити такі **зауваження:**

1. У вступі до роботи авторкою констатується про використання у роботі практики Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (с.7). Втім, при подальшому викладенні матеріалу авторкою не наводиться судова практика

зазначених судів, а також судова практика інших інстанцій, які б наочно ілюстрували порушену у роботі проблематику. Не можна вважати виправданим, з огляду на обраний напрямок дослідження, відсутність в роботі посилань на застосування постанов Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів» №8 від 20.05.2013 року та Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам» №10 від 24.10.2011 року, у зв'язку з чим робота створює враження ілюзорності та практичної віддаленості.

2. Тавтологічним слід визнати сформульоване авторкою поняття права на компетентний суд, як нічим не обмежене та безумовне право особи звернутися до того суду судової системи держави, який наділений відповідною компетенцією щодо розгляду справи, яка йому підсудна. По суті формулювання визначення поняття право на компетентний суд відбувається через те ж саме поняття за допомогою інших слів, зокрема «право на компетентний суд» через «суд наділений відповідною компетенцією». До того ж авторка достатньо не аргументувала необхідність введення у понятійний апарат саме терміну компетентний суд, хоча в роботі справедливо наголошувала на тому, що поняття «компетентний суд» та «повноважний суд» є практично ідентичними (с.21).

3. Найбільш складними, як з теоретичних так із практичних міркувань, в дисертаційній роботі є питання відмежування цивільної юрисдикції від інших видів судової юрисдикції. Бессараб Н.М. запропоновано покроковий алгоритм визначення належності справи до цивільної юрисдикції шляхом почергового виключення її належності до адміністративної та господарської юрисдикції, зокрема 1) встановити чи не належить справа до адміністративної юрисдикції; 2) у разі негативної відповіді на перше питання, необхідно розглянути питання про належність

справи до господарської юрисдикції; 3) і лише у разі, якщо справа не підлягає розгляду ні в адміністративному, ні в господарському суді, можна зробити висновок про належність її до цивільної юрисдикції (с.99).

Справедливо підкреслюючи відсутність вичерпних критеріїв розмежування цивільної та інших видів судової юрисдикції, авторка достатньо аргументовано не висловилаь щодо методики виконання кожного з запропонованих нею кроків, що звужує науково-прикладний характер зробленого висновку.

З огляду на це, з роботи не вбачається яким чином можна, застосовуючи запропонований алгоритм, визначити до якої юрисдикції належить розгляд окремих спорів (наприклад щодо оспорювання рішень сільської ради про надання дозволу на виготовлення (розроблення) проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки, вирішення інших питань, що відповідно до закону необхідні для набуття і реалізації права на землю; щодо поновлення особи в черзі на квартирний облік; зняття з реєстраційного обліку внаслідок втрати права на житло; оспорювання рішень, дій чи бездіяльності Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України тощо), а також на якому кроці алгоритму слід зупинитись чи який принцип застосувати у разі встановлення, що справа не належить до жодної юрисдикції, тобто має місце юрисдикційний конфлікт.

4. Не досить коректним є удосконалене визначення автором поняття «компетенція» через сукупність повноважень щодо розгляду і вирішення юридичних справ, визначених нормативно-правовими актами. Термін «компетенція» може використовуватись для визначення повноважень певного органу щодо розгляду будь-яких питань, а не тільки юридичних справ. Не можна погодитись й з визначенням поняття «юрисдикція» як предметної компетенції судів щодо розгляду та вирішення юридичних справ, оскільки термін «юрисдикція» є загальним, а отже може застосовуватися

щодо визначення компетенції будь-якого органу, а не тільки суду. З урахуванням цього, визначенні поняття потребують уточнення.

5. Здійснюючи поділ цивільного судочинства на три основні види (провадження) та виокремлюючи процесуальні дії в рамках цивільної процесуальної форми, авторка не визначилась яке місце у запропонованій класифікації займає провадження відкрито за скаргою на дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судового рішення, в порядку ст. 383 ЦПК України.

Водночас зроблені зауваження не впливають на загальний рівень розв'язання проблематики дослідження, що дозволяє зробити висновок, що дисертація Н. М. Бессараб «Юрисдикція та підсудність цивільних справ» підготовлена на належному рівні, відповідає вимогам, які ставляться до змісту та оформленню таких видів робіт, а її авторка Н. М. Бессараб, за умови успішного захисту, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 — «цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право».

**Офіційний опонент, –
кандидат юридичних наук,
заступник начальника відділу
судової статистики, узагальнення судової практики,
інформаційного забезпечення та
кодифікаційно-довідкової роботи
апеляційного суду Одеської області**



В. В. Холод

Підпис Холод В. В. засвідчую:



О. В. Разош